

seminář Pražské krajiny a jejich ochrana (23. 9. 2014)

Celodenní seminář se konal dne 23. 9. 2014 v hlavním sále budovy Magistrátu na Mariánském náměstí. Uspořádalo ho oddělení ochrany přírody a krajiny Odboru životního prostředí MHMP ve spolupráci s obecně prospěšnou společností Ekocentrum Koniklec. Přinášíme Vám stručné výňatky z jednotlivých přednášek a sborník příspěvků ze semináře v elektronické podobě.

„Krajina není rychloobrátkovým zbožím“ - Ing. arch. Jaroslav C. Novák, CSc. (odbor životního prostředí MHMP). Ve své pilotní přednášce poukázal na kontinuitu přístupů, které lze vysledovat v pracích našich předních architektů za uplynulých sto let. K zásadám ochrany pražské přírody patří nezastavitelnost krajinných celků - sníženin i vyvýšenin - zejména zelených svahů, jejich temen a úbočí, ale i úpatí v údolních polohách.

K pražským paradoxům patří, že zatímco rozvojové plány první poloviny dvacátého století (jako např. Ideální Velká Praha Maxe Urbana či následné regulační plány) byly teoreticky velmi „asertivní“, prováděcí praxe té doby byla spíše zdrženlivá. Ve druhé polovině minulého století se situace otočila. Ačkoli se územní plány deklarovaly jako „ohleduplné“, jejich praktické následky se vyznačovaly značnou agresivitou.

V závěru J.C. Novák připomněl, že nejvelkorysejší založení pražské zeleně zpravidla následovala rozhodnutí, uvolňující skokově rozsáhlé plochy (nejpopulárnějším z nichž bylo zbourání hradeb po r.1866). Dnes - po 150 letech - se tato situace opakuje, když se na hranicích centra ruší či významně redukuje plochy starých železničních nádraží. Promarníme-li historickou příležitost získat tyto plochy pro veřejně prospěšné (a veřejnosti přístupné) projekty, nedopustíme se pouhé nenapravitelné chyby, ale přímo „urbanistického zločinu“!

O geologii Prahy přednášel RNDr. Radek Mikuláš, CSc. (Geologický ústav AVČR)

Nejstarší horniny v pražské pánvi mají stáří asi 1 miliardu let. Údolí Vltavy je staré 1 milion let, což je tisícina tohoto času. Jako názorný příklad uveďme, že rychlost geologického procesu je 1 mm za rok. Za 1 milion let je to 100 metrů horniny.

Ačkoli člověk chce ovládnout procesy v přírodě, geologické děje nikdy neovládne. Je důležité zachování geologických jevů v krajině. I geologické oblasti jsou památky. Geologické podloží je základem mozaiky krajiny. Její rozmanitost je neomezená.

Příkladem je mnoho variant slepence: od slepených malých zrn po velké kameny. Kontrastem k členitému pražskému prostředí může být řádné prostředí Kansasu v USA. Jako příklady jednotlivých prostředí uveďme Cikánku u Radotína (vápence, step, pestrá lokalita), Bílou skálu - Bulovka (málo živin), Branickou skálu (strmé, nestabilní), Cholutický potok (rokle, směs substrátů, aby rostlo cokoli), kaňony Prahy, Milíčovský potok (mokřady, akumulace materiálu).

Příkladem geologických procesů může být zvednutí uliční úrovně staré Prahy o jedno podlaží. Z prvních podlaží románských staveb se najednou staly sklepy. Pokud by toto navýšení neproběhlo, hrozily by častější záplavy. Otázkou je, zda část geologických procesů ve Vltavě ustala výstavbou přehrad. Mezi procesy, které můžeme v současné době dobře pozorovat, patří nedávný nový kanál na Císařském ostrově, říčení skal v Šárce, sedání výsypek - Letňany či „Machu Picchu“ v Jižním Městě.

Stratotyp je geologická lokalita definující mezinárodní standard. I na území Prahy jich máme několik: u Holyně či Lochkov (spodní devon). Mezi stratotypy souvrství patří Šárecké a Libeňské. Jejich význam není jen dokumentační, ale jsou potřebné i pro zaučení mladých geologů. Je tedy nutností tyto lokality chránit.

V Praze máme i řadu nalezišť zkamenělin. Většinou se jedná o umělé odkryvy: lomy, sběratelské jámy. Problémem je velké užívání betonových stěn u liniových staveb. Skály nám tak nezůstávají odkryty. Mezi geologické kulturní památky patří staré štoly.

Nejčastější odkryvy v Praze jsou proterozoického stáří: silur (motolské souvrství), devon a křída. Občas je uváděno, že Praha leží na dně tří moří. Ale to je nepřesné. Máme zde geologické usazeniny tří moří, ale sedimenty sem byly dotlačeny a vyvrátněny. Popravdě, Praha leží na dně jednoho moře. Díky čtvrtohorám zde máme řadu šterků, spraší, svahové hlíny apod. s mocností do 10 m. Daly za vznik mnoha cihelnám.

Měli bychom chránit geologické odkryvy. Geologické jevy nezastavíme.

O Pražské krajinné kompozici hovořil doc. Ing. arch. Ivan Vorel, CSc. (FSv ČVUT, katedra urbanismu a územního plánování)

Krajinu můžeme definovat ve smyslu zákona číslo 114/1992 Sb. (krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů s civilizačními prvky) či ve smyslu vizuálně vnímaného charakteru. Kompozici

tvoří hmotné prvky, struktury (prostá skladba jednotlivých částí). Prostor definují trvale krajinné struktury - rozložení staveb a cest. Krajinné celky kopírují toky vodotečí, doplňují náhorní polohy. Kompozice krajiny je součástí kompozice města - terénní hřbety, hrany. Pohledy svrchu definují vzdálenější horizonty. Řazení horizontů je působivé. Vyvýšené polohy terénních teras, tabulí a hřbetů: Vyšehrad, Pankrácká pláň.

Je třeba přemýšlet o koncepci městské krajiny a chránit význam přírodních atributů a dalších kvalit prostředí města. Krajinu definovat i dalšími pojmy: obraz krajiny, charakter krajiny. Pojmy charakter krajiny a krajinný ráz - stejný obsah, jiné využití

Doc. Ing. arch. ThLic. Jiří Kupka, Ph.D. (FSv ČVUT, katedra urbanismu a územního plánování) **hovořil o různorodosti a množství kulturních a historických znaků v krajině Prahy.**

I v Praze máme řadu prehistorických lokalit, např. Závist u Zbraslavi. V Praze máme 45 národně kulturních památek a 2.108 kulturních nemovitých památek. Praha nevznikla jako jedno město, ale jako souměstí více měst. Máme zde i malé památkové rezervace, historické stezky a trasy, zbytky vinic, bažantnice, obory spjaté s feudálními sídly. Známe jsou poutní cesty z Prahy do Hájku (Loreta Pražský hrad - Loreta Hájek). Dále Via Sancta (Praha-Stará Boleslav - 44 kaplí, cca 400-600 m od sebe). Příkladem komponované krajiny je Vinoř-Ctěníce-Satalice.

V Praze existují i místa duchovního významu - místa, kde se nalézají mytologie, legenda, historie, pověsti. Příkladem je hrob sv. Jana Nepomuckého. Velice ho uznávají v Rakousku, Německu, Latinské Americe. Jan Nepomucký byl kanonizován v roce 1729. Dále sv. Norbert - český zemský patron. Praha je centrum premonstrátů z celého světa. Dalším příkladem je Pražské Jezulátko. Najdeme je i v zapadlém toskánském kostelíku. Slavná místa místního významu jsou např. Faustův dům (Mladotovský palác).

Praha těží z unikátní syntézy terénu a lidské činnosti. Praha nemá soupeře.

Zamyšlením na téma Praha, město na řece a město u řeky navázal doc. Ing. arch. Michal Hexner, CSc.

Během první republiky se začala pražská nábřeží měnit na způsob vídeňské Ringstrasse. Nyní probíhá zástavba posledních volných ploch komerčními budovami. Pokud neudržíme prostorovou rezervu, budovy městského významu nebudeme moci umístit na reprezentativní místa u řeky. Praha potřebuje nové galerie, muzeum 20. století, veřejně přístupná multifunkční centra, další budovu Muzea Hlavního města Prahy.

Komerční pozemky jsou velmi důsledně využívány. Praze chybí mimořádná architektura s mimořádnou náplní, což je trend, který se děje všude ve velkých městech. Praha má rozvojové prostory: Nádraží Praha-Smíchov, holešovické území, jižní předpolí mostu Barikádníků, Dvořákovo nábřeží, Libeňský most, Palmovka.

Stojí před námi mnoho otázek: Jak nyní postupovat? Má město pozemky získat? Kdo má budoucí výstavbu organizovat? V Praze nejsou definovány potřeby veřejných staveb.

Pro obecný prospěch bychom měli v Praze rezervovat prostory, transformovat „mrtvé budovy“ a zodpovědět, zda chránit prostor kolem Vltavy a převzít veřejnou kontrolu nad realizací velkých celků.

S myšlenkou, zda se dá ochrana pražské přírody vměstnat do škatulky, polemizoval Mgr. Martin Fejfar (IPR Praha).

Položme si otázku, zda lze chránit všechny fenomény přírody v Praze. Je jich příliš mnoho.

Nové chráněné území Prahy - soutok Berounky a Vltavy, Slatina (vodní nádrž, rozvoj litorální vegetace, několik desítek zvláště chráněných ptáků, polní mokřad), skály v ZOO (geologický odkryv, skalní a stepní vegetace).

Pokud vybereme zástupce z živočichů, kteří si zaslouží ochranu, jedná se například o ptactvo. Řada druhů našla útočiště v zanedbaných částech Prahy, v křovinách a neudržovaných plochách. Z původních míst je vytlačili zemědělci a nyní je opět vytlačujeme přílišnou úpravou parkových ploch.

Slípka zelenonohá, koroptev polní (rumiště, okraj měst), chocholouš obecný (sídliště Černý Most - 3 až 5 párů), rorýs obecný (štěrbiny, vázaný na lidská sídla, problém systematického zateplování budov, pokles populace o 45 %, stránka rorysi.cz).

Jako možný způsob ochrany se jeví spolupráce s odborníky. Nelze chránit jen určité území a vynechat lidskou činnost

Ing. Kateřina Vaculová hovořila o fenoménu ovocných dřevin v naší krajině.

Historie ovocných alejí sahá ke Karlu IV. Za své vlády vysazoval mnoho ovocných stromů. Proto se slívám občas říká „karlátka“. Za husitských válek došlo k velkému ničení ovocných stromů. Postupem času se opět začínají vysazovat ovocné aleje jako doprovod císařských silnic. Dnes je jejich výsadba opět na ústupu. Lidé je na moderní zahrady nechtějí. Ovocné aleje bývají nahrazovány neovocnými. Nahnilé ovoce pod stromy není příliš estetické. Snahou by mělo být ponechat torza mrtvých stromů pro hmyz a vysazování starých odrůd.

Na závěr RNDr. Jiří Sádlo, CSc. (Botanický ústav AVČR) **ve své prezentaci zdůraznil, že park opravdu není příroda.** Tuto je třeba nejprve poznat - jakkoli to zní triviálně. Co je to ten „zelený nepořádek“, jak to vzniklo a proč zrovna zde? „To je asi navážka z metra, přesně to nevíme, my se nastěhovali až potom.“ Ona historická paměť speciálně na sídlištích není téměř žádná. Je to zajímavé a poznat to je užitečné, abychom rozlišili, zda lokalita vznikla de novo třeba právě na nějaké výsypce z metra, anebo metamorfózou nějakých starších historických struktur, například ze starého sadu.

A poté je potřeba pomáhat a chránit, chránit zejména proti zástavbě a tam kde je to potřeba, tak i proti intenzivnímu zvelebení do nějakého parku. Je třeba posuzovat lokalitu od lokality, protože někde je samozřejmě zvelebení na místě, ale nelze to dělat paušálně. A je potřeba pomáhat v moderované sukcesi. Plocha zarůstá, dívám se a zatím nevím, je to 5 let staré a začínají růst traviny a objevují se první dřeviny. Zhodnotím, co tu je za dřeviny, zda mají nějakou hodnotu, sadovnickou nebo ochranářskou, zda se mi tu líbí. Nelíbí se mi, že tu rostou pajasany? V pořádku, protože pajasany jsou alergenní, takže budou muset pryč. Ale ostatní dřeviny by šly, zde se mi sám od sebe udělá hájek, a vedle se naopak dřeviny moc nechytají, a proto tu necháme trávnik a ještě mu trochu pomůžeme nějakou péčí. Je to průběžná péče na stejném principu, jako když dorůstá dítě a já také předem nevím, do čeho ho mám tlačit, jestli spíše do hokeje nebo spíše do houslí, ale pozoruji náznaky, podle kterých si to dítě časem řekne samo. Stejným způsobem se dá moderovat přirozená sukcese na takovýchto místech, udržovat a posilovat ji, anebo ji časem vrátet zpátky do výchozích stádií apod. Tady už máme pozitivní zkušenosti i z Čech, takovéto zásahy se dělají například na kladenských výsypkách.

Slovo na závěr - Ing. arch. Daniel Traub, Ekocentrum Koniklec, o.p.s.

"Chtěl bych poděkovat odboru životního prostředí za prezentaci tohoto tématu včetně velice komplexního formátu, kterým bylo uchopeno. Diskuse v rámci semináře byla velice přínosná a zajímavá a jistě na ni bude navázáno i v rámci běžného chodu úřadu, který má také tyto otázky v zákonné gesci".

Sborník příspěvků semináře je možno stáhnout také na webových stránkách pražských ekoporaden (odkaz: <http://www.ekoporadnypraha.cz/upload/Sbornik-Prazske-krajiny-a-jejich-ochrana.pdf>)